

УДК 37.018.46:351.746.1:355.232

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-92-5-127-134>

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

І. Я. Криворучко

ORCID 0000-0002-0149-8512

Метою статті є аналіз процесу розвитку комунікативних навичок майбутніх керівників органів охорони державного кордону. У вступі статті розкрито значення комунікації для професійної діяльності офіцерів-прикордонників. Виокремлено не досліджені питання зазначеної проблеми. Подано перелік прізвищ науковців, наукові праці яких є цінними для аналізу проблеми розвитку комунікативних навичок офіцерських кадрів прикордонної служби.

У викладі основного матеріалу здійснено тлумачення змісту комунікативних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників. Перераховано види основних навичок комунікації для управління-прикордонників: прогнозування протікання процесу комунікації; правильного оцінювання особистості співрозмовника (в першу чергу як партнера); включення у процес взаємодії з людьми з урахування статево-гендерних, статусних, культурних, політико-соціальних та інших особливостей; отримання не лише вербальної, але й соціально-психологічної інформації про особистість; розуміння та інтерпретації отриманої інформації; прогнозування протікання процесу комунікації; визначення емоційного мікроклімату у комунікації; адекватного реагування на нестандартні комунікативні ситуації; вирішення конфліктних етапів комунікації; сприйняття та оцінки отриманої інформації; додання комунікаційних бар'єрів; раціонального завершення комунікативного процесу; проектування своєї позиції у різних ситуаціях взаємодії; визначення достовірності отриманої інформації тощо.

Розкрито сутність процесу розвитку комунікативних навичок майбутніх керівників органів охорони державного кордону та комплекс педагогічних засобів для його реалізації: інтерактивні методи навчання, тренінг, підвищення педагогічної майстерності представників науково-педагогічного складу.

Ключові слова: майбутні керівники органів охорони державного кордону, розвиток, комунікативні навички, взаємодія, процес, прикордонна служба.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У професійній діяльності майбутніх керівників органів охорони державного кордону України можна виокремити таке завдання, як регулювання високого рівня інтенсивності транскордонних потоків. З метою ефективного виконання зазначеного завдання згаданій категорії фахівців необхідно володіти відповідними комунікативними навичками. Комунікативні навички є тим різновидом практичної діяльності майбутніх керівників органів охорони державного кордону, який можна вважати компонентом і професійної готовності офіцерів-прикордонників, і професійної компетентності, і загалом їх професіоналізму. Майбутнім керівникам органів охорони державного кордону слід уміти налагоджувати комунікацію і з підлеглими, і з колегами-військовослужбовцями, і громадянами іноземних держав, і мешканцями прикордонних регіонів, і представниками різноманітних соціальних, національних та культурно-релігійних спільнот.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Якість представленого наукового дослідження залежить від аналізу відповідної інформаційно-джерельної бази.

Нами виокремлено праці із галузі професійного спілкування і з питань формування професійної комунікативної компетентності, і з проблем культури спілкування як у суспільстві в цілому, так і в прикордонному відомстві зокрема. Цінними для розкриття змісту запропонованої теми публікації є праці таких вчених, як: Ю. Бабич (2018), Н. Берестецька (2008), І. Блощинський (2016), Н. Калинюк (2013), О. Мисечко (2006), В. Назаренко (2007) та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У проблемі, представленій у цій науковій статті, є декілька важливих недосліджених аспектів. По-перше, зазвичай носіями проблеми у більшості наукових досліджень прикордонної правоохоронної системи є або магістранти, або майбутні офіцери-прикордонники, тобто курсанти без урахування їх спеціалізації. Наша увага зосереджена на майбутніх керівниках органів охорони державного кордону, оскільки мова йде саме про управлінців-прикордонників. По-друге, у статті мова йде не про процес формування, а про розвиток комунікативних навичок, тобто опора у вирішенні цієї проблематики буде здійснюватись із врахуванням вже існуючого в майбутніх офіцерів досвіду налагодження комунікації.

Тому **метою статті** є аналіз процесу розвитку комунікативних навичок майбутніх керівників органів охорони державного кордону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Сучасному етапу підготовки майбутніх управлінців органів охорони держкордону притаманні вимоги щодо розвитку в них прагнення бути соціально активними та відповідальними, високого рівня комунікативності, критичності мислення та широти професійного світогляду.

Комунікативні навички згаданих вище фахівців є частиною інтелектуальної та навичкової освітніх складових їх професійної підготовки. За логікою педагогічного процесу, майбутнім офіцерам-прикордонникам необхідно оволодіти відповідною знанневою базою, а потім перетворити отримані знання на уміння та навички. Неможливо досягти рівня автоматизму, тобто розвитку певних навичок (у нашому випадку комунікативних) без особистої зацікавленості зі сторони курсантів-прикордонників, наявності ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Тому у проблемі розвитку комунікативних навичок управлінців органів охорони держкордону ми акцентуємо свою увагу на тому, що ці навички забезпечують виконання професійної діяльності, є її технологічною складовою, а також соціальною та поведінковою.

Зважаючи на те, що комунікація нині виступає як автономна наукова галузь, у ній представлено результати наукових традицій і з лінгвістики, і з соціології, і з психології з філософією, і навіть з антропології.

З урахуванням особливостей професійної діяльності майбутніх керівників органів охорони державного кордону, нами виокремлено спектр їх ключових комунікативних навичок, як-от:

- прогнозування протікання процесу комунікації;
- правильного оцінювання особистості співрозмовника (в першу чергу як партнера);
- включення у процес взаємодії з людьми з урахуванням статево-гендерних, статусних, культурних, політико-соціальних та інших особливостей;
- отримання не лише вербальної, але й соціально-психологічної інформації про особистість;
- розуміння та інтерпретація отриманої інформації;
- прогнозування протікання процесу комунікації;
- визначення емоційного мікроклімату у комунікації;
- адекватне реагування на нестандартні комунікативні ситуації;
- вирішення конфліктних етапів комунікації;
- сприйняття та оцінка отриманої інформації;
- долання комунікаційних бар'єрів;
- раціональне завершення комунікативного процесу;

- проектування своєї позиції у різних ситуаціях взаємодії;
- визначення достовірності отриманої інформації тощо.

Варто наголосити, що на основі поданого переліку основних комунікативних навичок майбутніх керівників органів охорони державного кордону, відповідним процесом їх розвитку ми вважаємо спроектований науковий комплекс щодо організації та мотивування професійної діяльності категорії управлінців органів охорони держкордону на основі реалізації певних педагогічних процесів.

Можна констатувати, що, перш за все, у вирішенні проблеми розвитку поданих вище комунікативних процесів, слід звернутись до інтерактивних методів. Інтерація за своїм змістом вже є взаємодією, тому саме ці методи будуть успішними. З-поміж інтерактивних методів пріоритетними є кейс-методи із комплексами службово-професійних завдань комунікативного спрямування; ділові ігри з метою відпрацювання у курсантів-прикордонників соціально-комунікативних статусів та поведінки; імітаційне моделювання з метою відтворення комунікативних аспектів діяльності органів охорони державного кордону.

Тренінги є окремим видом підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, оскільки вимагають занурення особистості лише у практичну діяльність. Перевага повинна надаватись, в першу чергу, соціально-психологічним тренінгам, адже комунікація є різновидом саме цієї сфери людської взаємодії.

Наступним, на нашу думку, є сучасний метод шедоуінгу, який передбачає процес так званого «закріплення» недосвідченого майбутнього офіцера за професіоналами прикордонниками, з метою отримання практичного досвіду налагодження комунікації у майбутній професійній діяльності. Застосування цього методу можливе лише у період стажування курсантів-прикордонників, що дасть змогу опинитись у професійному середовищі майбутнім управлінця органів охорони державного кордону.

Отже, вирішення проблеми розвитку комунікативних навичок згаданої категорії офіцерів прикордонної служби доцільно здійснювати завдяки сучасним інноваціям психолого-педагогічної науки. А це вимагає, водночас зосередження уваги керівництва вищого військового навчального закладу на відповідній підготовці представників науково-педагогічного складу.

Висновки. Загалом, можна стверджувати, що процес розвитку комунікативних навичок майбутніх керівників органів охорони державного кордону є можливим на засадах комплексного підходу. Це означає, що потрібно врахувати рівень загальноосвітньої підготовки курсантів-прикордонників, наявність у них професійного досвіду (з-поміж них є

курсанти-контрактники, які здійснювали службу в прикордонних підрозділах), професійну готовність та майстерність викладачів Національної академії Державної прикордонної служби України тощо.

Результати нашого наукового дослідження, представлені у цій публікації, не розкривають спектр усіх проблем зазначеної теми. *Перспективними напрямками* подальших наукових пошуків є проєктування змісту методичних рекомендацій щодо розвитку комунікативних навичок майбутніх керівників органів охорони держкордону, відповідної новітньої методики, аналіз нормативно-правових документів тощо.

Література

1. Бабіч О. В. Формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. академія Держ. прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2018. 20 с.
2. Берестецька Н. В. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійного спілкування у процесі навчання гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. академія Держ. прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2008. 20 с.
3. Блошинський І. Г. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки фахівців Державної прикордонної служби України з використанням технологій дистанційного навчання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2016. 552 с
4. Калинин Н. В. До проблеми формування та розвитку професійної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 3. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_3_11 (дата звернення : 01.11.2019 р.)
5. Мисечко О. В. Педагогічна технологія формувань вмінь службового спілкування у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. академія Держ. прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2006. 28 с.
6. Назаренко В. О. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності керівників Державної прикордонної служби України : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Нац. академія Держ. прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2007. 20 с.

References

1. Babich, O. V. (2018). *Formuvannya komunikatyvno-dyskursyvnoyi kul'tury maybutnikh ofitseriv Derzhavnnoi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. [Formation of communicative-discursive culture of future officers of the State Border Guard Service of Ukraine]*. (Abstract of Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). Bohdan

- Khmelnytsky National State Academy of Sciences of the Border Guard Service of Ukraine. Khmelnytsky (ukr).
2. Berestetska, N. V. (2008). *Pidhotovka maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do profesiynoho spilkuvannya u protsesi navchannya humanitarnykh dystsyplin [Preparation of future frontier officers for professional communication in the process of teaching humanities]*. (Abstract of Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). Bohdan Khmelnytsky National State Academy of Sciences of the Border Guard Service of Ukraine. Khmelnytsky (ukr).
 3. Bloschchinsky, I. G. (2016). *Teoretychni ta metodychni osnovy profesiynoi pidhotovky fakhivtsiv Derzhavnoi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy z vykorystannyam tekhnolohiy dystantsiynoho navchannya [Theoretical and methodological bases of professional training of specialists of the State Border Guard Service of Ukraine with the use of distance learning technologies]*. (Doctor of Pedagogical Sciences Thesis). Khmelnytsky Humanitarian Pedagogical Academy. Khmelnytsky (ukr).
 4. Kalyniuk, N. V. (2013). Do problemy formuvannya ta rozvytku profesiynoi komunikatyvnoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv. [On the problem of formation and development of professional communicative competence of future border guards]. *Bulletin of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine*, 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_3_11. (date of appeal: 01.11.2019) (ukr).
 5. Mysechko, O. V. (2006). *Pedahohichna tekhnolohiya formuvan' vmin' sluzhbovoho spilkuvannya u maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv. [Pedagogical technology of formation of skills of official communication at the future officers-border guards]*. (Abstract of Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). Bohdan Khmelnytsky National State Academy of Sciences of the Border Guard Service of Ukraine. Khmelnytsky (ukr).
 6. Nazarenko, V. A. (2007). *Psykholohichni umovy rozvytku komunikatyvnoyi kompetentnosti kerivnykiv Derzhavnoi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. [Psychological conditions of development of communicative competence of heads of the State Border Service of Ukraine]*. (Candidate of Psychological Sciences Thesis). Bohdan Khmelnytsky National State Academy of Sciences of the Border Guard Service of Ukraine. Khmelnytsky (ukr).

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ОРГАНОВ ОХРАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЫ

И. Я. Криворучко

Целью статьи является анализ процесса развития коммуникативных навыков будущих руководителей органов охраны государственной границы. Во введении статьи раскрыто значение коммуникации для профессиональной деятельности офицеров-пограничников. Выделены не исследованные вопросы

данной проблемы. Перечислены фамилий ученых, чьи работы являются ценными для анализа проблемы развития коммуникативных навыков офицерских кадров пограничной службы.

В изложении основного материала осуществлено толкование содержания коммуникативных навыков будущих офицеров-пограничников. Перечислены виды основных навыков коммуникации для управленцев-пограничников: прогнозирование протекания процесса коммуникации; правильная оценка личности собеседника (в первую очередь как партнера); включение в процесс взаимодействия с людьми с учетом гендерных, статусных, культурных, политико-социальных и других особенностей; получение не только вербальной, но и социально-психологической информации о личности; понимание и интерпретация полученной информации; прогнозирование протекания процесса коммуникации, определение эмоционального микроклимата в коммуникации; адекватное реагирование на нестандартные коммуникативные ситуации; решение конфликтных этапов коммуникации; восприятие и оценка полученной информации; преодоление коммуникационных барьеров; рациональное завершение коммуникативного процесса; проектирование своей позиции в различных ситуациях взаимодействия; определение достоверности полученной информации и тому подобное.

Раскрыта сущность процесса развития коммуникативных навыков будущих руководителей органов охраны государственной границы и комплекс педагогических средств для его реализации: интерактивные методы обучения, тренинг, повышение педагогического мастерства представителей научно-педагогического состава.

Ключевые слова: будущие руководители органов охраны государственной границы, развитие, коммуникативные навыки, взаимодействие, процесс, пограничная служба.

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE HEADS OF THE STATE BORDER PROTECTION AUTHORITIES

I. Ya. Krivoruchko

The purpose of the article is to analyze the process of developing the communication skills of the future heads of the state border protection authorities. The introduction of the article reveals the importance of communication for the professional activities of border guards. The issues of this problem have not been investigated separately. The list of names of scientists whose scientific works are valuable for analyzing the problem of communication skills development of officers of the border service is given.

The content of the communication skills of the future border guards is explained in the main material. The types of basic communication skills for border guards are listed. They include: forecasting the flow of the communication process; correct assessment of the interlocutor's personality (primarily as a partner); inclusion in the process of interaction with people on the basis of gender-gender, status, cultural, political-social

and other characteristics; receiving not only verbal but also social and psychological information about the individual; understanding and interpretation of the information received; prediction of the course of communication process, determination of emotional microclimate in communication; adequate response to non-standard communication situations, resolution of conflict stages of communication; perception and evaluation of information received; overcoming communication barriers; rational completion of the communication process; designing one's position in different situations of interaction; determining the reliability of the information received, etc.

The essence of the process of development of communicative skills of the future heads of the state border protection authorities and a complex of pedagogical means for its realization are revealed: interactive methods of training, training, improvement of pedagogical skills of representatives of scientific and pedagogical staff.

Keywords: *Future heads of state border protection authorities, development, communication skills, interaction, process, border service.*

Криворучко Ірина Яківна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикордонної служби, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна). E-mail: krivir25@ukr.net

Kryvoruchko Iryna Yakivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Border Service, Bogdan Khmelnytsky National Academy of State Border Service of Ukraine (Khmelnysky, Ukraine). E-mail: krivir25@ukr.net